
Různé

Odešel Petr Vopěnka

V posledních dnech¹ jsem mnohokrátة myslel na Petra, na to, nač jsem se jej ještě chtěl zeptat, a ovšem na to, co jsem prožil v jeho blízkosti.

Zprvu jsem jej viděl jako proslulého odborníka v teorii množin, tvůrce Vopěnkova principu a jednoho z klíčových řešitelů všeobecně uznávaných zásadních problémů vši matematiky, spojených, stručně řečeno, s problémem kontinua. Novou zde uplatněnou metodu získávání modelů Petr významně rozvinul. Nezaujalo jej však příliš konstruování dalších a dalších modelů, nýbrž obecná problematika struktury univerza množin, obohacená nyní o novou artikulaci. Plodem této první Petrovy etapy byla kniha *The Theory of Semisets* o originálně formulované teorii polomnožin, vydaná roku 1972 a napsaná společně s Petrem Hájkem. Závažné výsledky z ní jsou uvedeny v pozdějších *Čtvrtých rozpravách o množinách*, kde jsou „vyproštěny“ z původního „výstředního matematického formalismu“. V průběhu tohoto plodného období musel Petr čelit rozpadu kolektivu spolupracovníků na pozadí neblahých

událostí roku 1968 a zániku své katedry matematické logiky v roce 1970.

S nadcházejícím normalizačním obdobím nastala Petrova „druhá plavba“, řečeno v jisté paralele k *deuteros plús* Platónova odkryvacího úsilí. Na jedné straně se prohloubil jeho zájmem o filosofii, zvláště pak o Husserlovu a Heideggerovu fenomenologii, probíranou v rámci semináře Jiřího Polívky. Na půdě matematiky pak Petr formuloval a dále rozvíjel alternativní teorii množin, a to se záměrem překonat rozkol, který v teorii množin spatřoval. Základní publikací je pak jeho kniha *Mathematics in the alternative set theory*, vydaná v roce 1979, ve které je mimo jiné matematizován fenomén horizontu, prezentována originální nauka o deskriptivitě neostrosti, o pohybu a také anticipována možnost studia infinitezimálních veličin. V roce 1981 se Petr podrobně seznámil s pracemi Bernarda Bolzana a získal novou závažnou inspiraci pro své další úvahy, které se zabíraly čím dál více filosofickými a historickými otázkami o vědeckém a zvláště matematickém poznání. Počínaje rokem 1982 pracoval na *Rozpravách s geometrií*. Ty se staly základním tématem jeho filosofického semináře na fakultě, zahájeného ve školním roce 1983/1984. Seminář se stal místem prezentace roz-

1 Tento text byl prosloven na posledním rozloučení s Petrem Vopěnkou (16. května 1935 až 20. března 2015). Pozn. red.

manitých názorů řady osobností a byl hojně navštěvovaný širokým pražským publikem k nelibosti StB a vedení fakulty. K jeho ukončení se Petr rozhodl v roce 1987, poté co děkan zakázal účast mimofakultních přednášejících. Často bizarní peripetie semináře jsou popsány v pasáži „Místo doslovu“ knížky *Husserlova věcnost* od Petra Rezka, jednoho z přednášejících.

Po roce 1989 se Petr stává vedoucím katedry matematické logiky a filosofie, což je na dva roky přerušeno vykonáváním funkce ministra školství. V roce 1989 vychází v Bratislavě *Úvod do matematiky v alternativní teorii množin*. V roce 1993 pak čte své *Prvé rozpravy s teorií množin* a následně pracuje na dalších třech. Monumentální dílo obou *Rozprav* v rozsahu více než 1700 stran vychází souborně ve dvou svazcích v roce 2000 a 2004.² V roce 2001 pak vychází *Meditace o základech vědy*. Je to jakási suma Petrových názorů na poznání, gravituující okolo pojmů horizont, ostrost, nerozlišitelnost, množství, rytmus a čas, plynulost, přetržení, totožnost. V meditaci osmé, nazvané „O povstávání jevů v přirozeném reálném světě“, je formulace nového reálného světa, jenž má být předmětem studia anticipované vědy. Nezodpovím tu otázku, zda se v *Meditacích* již překračuje koncept novověké vědy jakožto *theoria* o skutečném, jež je myšleno jako zpředmětnělé

přítomné, to jest jako předmět. Připomenu jen, že Jan Patočka praví ve snaze lapidárně charakterizovat nejednoduchý Platónův koncept poznání, že Plátón by raději ve svém úsilí tětivu přepjal, než nedopjal. Myslím, že cosi podobného lze oprávněně říci i zde.

Pohledme nyní na pozoruhodný závěr zmíněné osmé meditace; zní takto: „Místo toho, aby se Jsoucnem splynul, přijal (člověk) úděl vyvrhele a postavil se proti němu. Tím se uvrhl do spleti roztočivých jevů, v níž se snaží vyznat. Chce vědět a hledá pravdu, často i tam, kde není. Ví pouze to, že zápas, který vede se Jsoucnem, prohraje, že ho nakonec Jsoucno do sebe vstřebá. Zbývá mu jen naděje, že až se to stane, bude k němu Jsoucno přes tuto jeho zpupnost milosrdné.“

Nezbývá než připustit, že zde čteme téměř doslovně: Dopustil jsem se dědičného hříchu. A doufám v odpuštění. Toto vyznání jako by uzavřelo jakýsi kruh; snad kruh lidského prozření, kruh pokory a víry, či snad kruh pokání. Je do zajištěním svědectvím jisté niterné úzkosti. Ale je tu ještě cosi dalšího, totiž dílo vytvořené navzdory nemalým protivenstvím – dílo velkolepé, ve kterém se prezentuje nepřetržitě úsilí odkrývat nepartikulárně, v nejširším možném smyslu, avšak v rozumném soustředěném, hlubokém a skrytost respektujícím.

A tak tu spatřuji přítomnost pravé svobody. Neboť ta je, řečeno s Martinem Heideggerem, ono prosvětlující a skrývající, v jehož světlině, v *alétheia*, vlaje závoj, který zahaluje bytování veškeré pravdy a nechává zjevit se tento závoj jako zahalující. Svoboda

2 *Úhelný kámen evropské vzdělanosti a moci. Souborné vydání Rozprav s geometrií* (Praha, Práh 2000); *Vyprávění o kráse novobarokní matematiky. Souborné vydání Rozprav o teorii množin* (Praha, Práh 2004). Pozn. red.

je oblast údělu, který pokaždé přivádí odkrývání na cestu. A dodejme: údělu nesnadného.

Myslím, že druhá Petrova plavba dospěla nyní zdárně ke svému cíli. A co

krásnějšího jej může provázet dále než vavřín svobody a tajemná *alétheia*.

Petře, jsi z nemnohých, kteří se nebezpečně přiblížili srdci pravdy. A Tvé srdce se otevřelo zcela.

Josef Mlček